

Розділ II

УКРАЇНО-РОСІЙСЬКИЙ ВОЄННО-ПОЛІТИЧНИЙ КОНФЛІКТ

УДК 327.88

Ткаченко Василь Николаевич

доктор исторических наук, профессор,
член-корреспондент НАПН Украины,

Агресія як засіб здійснення політики

Стаття присвячена визнанню Україною країною-агресором Російську Федерацію на законодавчому рівні.

Ключові слова: Верховна Рада України, Закон, агресія, збройна агресія.

21 квітня 2015 року Верховна Рада України прийняла Постанову за №2332 «Про Заяву Верховної Ради України «Про відсіч збройній агресії Російської Федерації та подолання її наслідків». За це рішення проголосувало 259 народних депутатів. У цьому документі вже визначено дату початку збройної агресії РФ проти України — 20 лютого 2014 року. А вперше український парламент визнав Росію державою-агресором 27 січня 2015 року.

Мимоволі виникає питання: невже потрібно було мало не рік, щоб установити й озвучити самоочевидний факт збройної агресії Росії проти України? Чи ж були тому вагомі причини внутрішнього і міжнародного характеру? Чи це взагалі характерно для перебігу «гібридних воєн», яких нині так багато в різних регіонах світу? І що з цього приводу думають вітчизняні і зарубіжні експерти-політологи? Як вони висвітлюють позицію не тільки України, а й США і Європи щодо приборкання російської інтервенції? І, врешті-решт, чи проглядається з боку наших противників якийсь оптимістичний вихід із цієї ситуації? Ці питання хвилюють громадськість, а однозначної і вичерпної відповіді на них не було і немає. А тому доводиться задовольнятися тими зернами істини, які вдається виокремити з аналітичних розвідок російських та західних авторів, часто-густо долаючи їх антиукраїнські упередження, а то й відверто цілеспрямовані ідеологічні диверсії.

Моментом істини в процесі дослідження стала згадана Заява Верховної Ради. У ній зазначено, що Верховна Рада України, діючи як представницький орган Українського народу, який є єдиним джерелом влади в Україні та має виключне право визначати й змінювати конституційний лад України, вимагає від Російської Федерації терміново вивести з території України всі військові формування Збройних Сил Російської Федерації та припинити будь-яку підтримку терористичних організацій на сході України, а також притягнути до кримінальної відповідальності та покарати осіб, винних у плануванні, підготовці, початку, здійсненні агресії проти України, скоєнні воєних зло-

чинів та злочинів проти людяності. В разі відмови Російської Федерації покарати винних, Україна залишає за собою право звернутися до Міжнародного кримінального суду з клопотанням розпочати розслідування ситуації, яка була викликана збройною агресією Російської Федерації проти України і триває з 20 лютого 2014 року. Так само в разі відмови Російської Федерації від припинення збройної агресії проти України Верховна Рада України закликає міжнародне співтовариство до посилення санкцій щодо Російської Федерації як держави-агресора, прискорення надання Україні розширеної фінансової допомоги та постачання зброї з огляду на те, що, протидіючи російській збройній агресії, Україна стала на захист об'єднаної демократичної Європи та всього вільного світу. Досягнутий в українському суспільстві консенсус щодо факту агресії заклав основу для відтворення послідовності етапів здійснення агресії. **Перша фаза** збройної агресії Російської Федерації проти України розпочалася 20 лютого 2014 року. Саме тоді, всупереч міжнародно-правовим зобов'язанням Росії були зафіксовані випадки порушення її Збройними Силами порядку перетину державного кордону України в районі Керченської протоки і використання підрозділів ЗС РФ (розташованих до цього на законних підставах в Криму) для неправного блокування українських військових частин.

27 лютого 2014 року збройні підрозділи спеціального призначення Головного розвідувального управління Генерального штабу ЗС Російської Федерації захопили будівлі Ради Міністрів та Верховної Ради Автономної Республіки Крим. Водночас, відбулось створення й озброєння іррегулярних збройних формувань найманців з числа місцевих жителів, якими керували офіцери спецслужб і ЗС РФ. Чорноморський флот РФ заблокував українські порти, де знаходилися кораблі ВМС України.

За цих обставин лідер партії «Русское единство» Сергій Аксьонов у незаконний спосіб проголосив себе головою Ради Міністрів АРК і закликав президента Російської Федерації «забезпечити мир і

спокій у Криму». У відповідь на цей заклик Володимир Путін, порушуючи міжнародне право і чинну українсько-російську договірно-правову базу, звернувся до Ради Федерації Російської Федерації, яка своєю постановою від 1 березня 2014 року, протиправно легалізуючи ці порушення, надала згоду на використання на території України Збройних Сил РФ. Як наслідок відбулися збройне захоплення і воєнна окупація невід'ємної частини України — Автономної Республіки Крим та міста Севастополя.

Нелегітимно сформована в умовах російської воєнної окупації виконавча влада Автономної Республіки Крим 16 березня 2014 року провела псевдореферендум про входження АРК до складу Російської Федерації. Сумнівні результати «референдуму» не були визнані жодною країною світу, крім Російської Федерації. Це знаходить підтвердження в Резолюції Генеральної Асамблеї ООН 68/262 від 27 березня 2014 року «Територіальна цілісність України».

17 березня 2014 року ВР АРК, яка до того часу була вже розпущена постановою Верховної Ради України, тим не менш, проголосила Крим незалежною державою. 18 березня 2014 року самозвані представники Криму підписали з президентом РФ Путіним «Договір про прийняття до Російської Федерації Республіки Крим та створення у складі Російської Федерації нових суб'єктів». У такий протиправний спосіб відбулася незаконна і поспішна оборудка для того, щоб створити позірність правомірності збройного вторгнення Росії та незаконної анексії нею частини території України.

Друга фаза збройної агресії Російської Федерації проти України розпочалася у квітні 2014 року. Тоді контрольовані, керовані і фінансовані спецслужбами Російської Федерації збройні бандитські формування проголосили створення «Донецької народної республіки» (7 квітня 2014) і «Луганської народної республіки» (27 квітня 2014 року).

Протягом травня 2014 самозвані лідери «ДНР» і «ЛНР», серед яких було багато громадян Російської Федерації, у неконституційний спосіб провели фіктивні референдуми про відокремлення цих нелегітимних утворень від України. З метою їхньої підтримки на територію України були заслані розвідувально-диверсійні групи, очолювані кадровими офіцерами Головного розвідувального управління Генерального штабу ЗС РФ. У їх підпорядкування додані парамілітарні формування російського козацтва і укомплектований чеченцями — громадянами Російської Федерації — батальйон «Восток». Були також задіяні й інші озброєні групи найманців — «Російський сектор» та «Оплот». За їхньої активної участі було захоплено адміністративні будівлі в багатьох населених пунктах Донецької та Луганської областей, організовано збройні напади на частини українських сухопутних сил і літаки Повітряних сил ЗС України.

Так, біля міста Слав'янськ 6 червня був збитий літак АН-30, що виконував спостережувальний політ. Тоді загинуло 5 осіб екіпажу. 14 червня був обстріляний військово-транспортний літак Іл-76 в аеропорту «Луганськ». На цей раз загинуло 40 десантників і 9 членів екіпажу. 17 липня

2014 поблизу міста Торез Донецької області за допомогою російського зенітно-ракетного комплексу «Бук» було збито пасажирський літак Boeing 777 авіакомпанії «Малайзійські авіалінії», який здійснював переліт за рейсом Амстердам — Куала-Лумпур. Внаслідок катастрофи загинули 283 пасажери і 15 членів екіпажу.

Іррегулярні збройні формування, задіяні Російською Федерацією в агресивній війні проти України, систематично підживлюються російськими найманцями з числа звільнених у запас військовослужбовців ЗС РФ. Здійснюється регулярне постачання зброї і військової техніки, включно з танками, артилерійськими системами, протитанковими засобами та сучасними зенітно-ракетними комплексами. У липні 2014 року підрозділи ЗС України почали зазнавати систематичних обстрілів з території Російської Федерації з використанням артилерійських систем і реактивних систем залпового вогню «Град». Були і напади регулярних підрозділів ЗС РФ, свідчення чого — численні затримання військовослужбовців ЗС РФ.

Третя фаза збройної агресії Російської Федерації розпочалася 27 серпня 2014 року масованим вторгненням на територію Донецької та Луганської областей регулярних підрозділів російських Збройних Сил. Серед них, зокрема, ті, що входили до складу 9 окремої мотострілецької бригади, 76 і 98 дивізій повітряно-десантних військ ЗС РФ. Агресивні дії регулярних військ РФ супроводжувалися поширенням серед населення України агітаційних листівок із закликом: «За жодних обставин не чиніть перепон пересуванню російських військ (техніка та особовий склад)».

Вторгнення російських регулярних частин стало предметом розгляду на засіданні Ради Безпеки ООН 29 серпня. На ньому делегація України заявила: «Росія розпочала безпосереднє воєнне вторгнення на материкову Україну із застосуванням своїх регулярних збройних сил». Після надзвичайного засідання комісії Україна—НАТО, скликаного 29 серпня 2014 року на прохання України, Генеральний секретар НАТО А. Расмунсен кваліфікував вторгнення Збройних Сил РФ через східний і південно-східний україно-російський державний кордон як «серйозну ескалацію збройної агресії Росії проти України».

Незважаючи на досягнення Мінських домовленостей (Мінський протокол від 5 вересня 2014 року, Мінський меморандум від 19 вересня 2014 року і Мінський «Комплекс заходів від 12 лютого 2015 року»), учасником яких є і російська сторона і які спрямовані на припинення викликаного російською агресією збройного конфлікту, Російська Федерація з більшою або меншою інтенсивністю продовжує збройну агресію проти України. З моменту підписання 5 вересня 2014 Мінського протоколу, ЗС РФ та іррегулярні підрозділи російських найманців захопили Донецький аеропорт, Дебальцеве та інші населені пункти. В такий спосіб розширено контрольовану ними територію України в Донецькій і Луганській областях більш ніж на 500 кв. км.

Постачання російських окупаційних сил здійснюється за допомогою так званих «гуманітарних конвоїв», які регулярно скеровуються Російською

Федерацією на територію України шляхом несанкціонованого перетину українсько-російського державного кордону на порушення міжнародних правил, встановлених Міжнародним Комітетом Червоного Хреста. Під виглядом виконання Мінського «комплексу заходів» від 12 лютого 2015 російська сторона здійснює перегруповання своїх збройних підрозділів, важких озброєнь, концентрацію їх на Артемівському, Волноваському, Донецькому, Маріупольському напрямках. Одночасно біля українсько-російського кордону утримується численне угруповання регулярних російських військ.

Із цього погляду всі заяви російської сторони про непричетність Російської Федерації до збройної агресії проти України є необґрунтованими і неспроможними. Масштабна, тривала концентрація ЗС РФ поблизу державного кордону України, прискорена мілітаризація Кримського півострову, регулярні навчання ЗС РФ поблизу кордонів України та на території Кримського півострову з проведенням бойових стрільб є протиправними.

Більше того, Російська Федерація супроводжує збройну агресію проти України цинічними і протиправними вимогами щодо зміни конституційного ладу України та відмови України від обраного цивілізаційного курсу, орієнтованого на співпрацю з ЄС і НАТО з перспективою повного членства в цих організаціях.

А тим часом на захоплених українських територіях відбувається незаконне привласнення державного майна України в Автономній Республіці Крим та місті Севастополі, тотальне знищення інфраструктури і промислових підприємств у Донецькій та Луганській областях. Україні було завдано значних матеріальних збитків шляхом «націоналізації» Російською Федерацією землі, державних і приватних об'єктів нерухомості. Крім того Російська Федерація своїми протиправними діями завдала нематеріальної шкоди Україні, порушуючи права громадян України в АРК і місті Севастополі, в Донецькій і Луганській областях. Йдеться, насамперед, про такі права громадян України як право на життя, право на повагу до честі і гідності, право не бути підданим катуванням, право на свободу і особисту недоторканність, право на справедливий суд, право на повагу до приватного і сімейного життя, право на свободу думки, совісті і віросповідання.

Ніякого виправдання немає тому, що жертвами збройної агресії Російської Федерації до весни 2015 року стало мирне населення, зокрема жінки і діти. Згідно з даними ООН, внаслідок збройної агресії Росії на той час було вбито 65 дітей, а 159 отримали поранення.

Україна як держава, що безпосередньо постраждала від збройної агресії, має право на повернення всіх анексованих та окупованих своїх територій, відшкодування всієї заподіяної їй шкоди та притягнення осіб, винних у здійсненні збройної агресії та скоєнні воєнних злочинів і злочинів проти людяності, до кримінальної відповідальності. І фактично, і юридично збройна агресія Російської Федерації проти України триватиме аж до повного відведення з території України всіх підрозділів Збройних сил Російської Федерації, включно з під-

тримуваними нею найманцями, та повного відновлення територіальної цілісності України.

Саме про це йдеться у рішенні Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року. За повідомленням прес-служби Президента України, «відповідно до даної стратегії основними напрямками державної політики у сфері національної безпеки є відновлення територіальної цілісності в рамках визнаного міжнародно державного кордону України, створення ефективного сектору безпеки і оборони та підвищення обороноздатності країни, в тому числі завдяки поглибленню оборонно-промислового та військово-технічного співробітництва з державами — членами НАТО і ЄС і досягнення повної незалежності від Росії в питаннях виробництва озброєнь і військової техніки» [1].

Документом передбачено проведення реформи і розвиток розвідувальних, контррозвідувальних та інших силових органів, а також реформу системи держуправління і нову якість політики у сфері боротьби з корупцією. А 6 травня Президент України Петро Порошенко заявив, що стратегія нацбезпеки нашої країни повинна включати в себе положення про можливість набуття подальшого членства в НАТО.

Ця позиція України знаходить розуміння з боку США та інших країн Заходу. Так, згідно із заявою прес-секретаря президента США Джоша Ернеста у зв'язку із затвердженням стратегії національної безпеки України, «США підтримують своїх українських партнерів, які намагаються протистояти цій загрозі своїй безпеці. США не готові вирушати на війну заради України, і ми ясно про це заявили, але, в той же час, у США і у наших партнерів по НАТО є можливості допомогти їм протистояти загрозі, з якою вони стикаються з боку Росії, що відкрито порушила їхню територіальну цілісність» [2].

Україна з розумінням ставиться до такої позиції. Тим більше, що керівництво США обговорює можливі поставки зброї. Так, 24 березня 2015 року Конгрес США закликав президента США Барака Обаму представити Україні летальне озброєння. А 1 травня в Конгресі США вирішили надати нашій країні зброї на 200 мільйонів доларів. Україна не виключає того, що можлива ескалація конфлікту в східних регіонах нашої країни розблокує поставки і летальної зброї.

А тим часом загроза великомасштабної війни Росії проти України наростала. Про це можна було судити не тільки з агресивної риторики президента Путіна — її характер змінюється залежно від ситуації і тих цілей, які він переслідує в поточному моменті. Наприклад, виступаючи на урочистому прийомі на честь випускників вищих військово-навчальних закладів, Путін зовні миролюбно заявляє: «У нас немає, і не може бути агресивних планів. Ми нікому не загрожуємо, і будь-які спірні питання прагнемо вирішувати виключно політичними засобами, з повагою ставимось до міжнародного права та інтересів інших країн».

Однак це було сказано після того, як 16 червня на церемонії відкриття Міжнародного військово-технічного форуму «Армія-2015» Путін казав, що ядерний арсенал Росії збільшується на 40 нових міжконтинентальних балістичних ракет. І в той

же день на прес-конференції за підсумками переговорів з президентом Фінляндії Саулі Ніністе Путін наголосив, що якщо «хтось ставить під загрозу» якісь російські території, то Росія націлить на них свої «Збройні Сили, сучасні ударні засоби» [3].

У політичній софістиці щодо України, Путін найчастіше використовує езуїтсько-миролюбну риторичку, слідом за якою йдуть агресивні дії. Це виразно ілюструє і його поведінка під час прес-конференції на Петербурзькому економічному форумі (ПЕФ) у червні 2015 року:

«Ч. Роуз: Які прийнятні кордони для України, для Росії? Які кордони прийнятні для Вас?»

В. Путін: Що Ви маєте на увазі, коли говорите про кордони — географічні межі, політичні кордони? Про що мова?

Ч. Роуз: Політичні кордони.

В. Путін: Що стосується співпраці, ми завжди говорили і продовжуємо говорити, що тут немає нічого нового, при всіх труднощах сьогодення дня я вважаю, вважав завжди і продовжую вважати, що росіяни і українці — це один народ, один етнос, у всякому разі, зі своєю, звичайно, своєрідністю. Зі своєю, звичайно, своєрідністю, зі своїми культурними особливостями, але із спільною історією, із спільною культурою, із спільними духовними коренями. Що б не відбувалося, в кінцевому підсумку Росія і Україна, так чи інакше, приречені на спільне майбутнє».

Немає сенсу змістовно обговорювати цю тезу Путіна, оскільки для будь-якої грамотної людини вона звучить безглуздо. Однак, звертає увагу колишній радник Путіна з економіки Андрій Ілларіонов, є три важливі обставини, які не дозволяють нехтувати аналізом цієї неадекватної заяви. Перше, ця теза була зустрінута бурхливими оплесками учасників ПЕФа, а тамтешня аудиторія досить інформована і значуща в російському суспільстві. Друге, пам'ятаємо як слідом за подібними словами про єдиний народ, вимовленими 27 липня 2013 року, почалася антиукраїнська війна. Третє, і це найголовніше, з'явився відсутній раніше елемент: твердження про «приреченість Росії та України на спільне майбутнє». Тому цю заяву Путіна «важко інтерпретувати інакше, як оголошення про початок нового етапу антиукраїнської війни» [4].

У внутрішній політиці немає ніякого чинника, який міг би стримати Путіна від подальших необачних кроків щодо України. Рівень схвалення росіянами його діяльності, за даними «Левада-Центру» (Москва), виріс у червні 2015 року до 89%. Такого високого рівня підтримки російського лідера не було жодного разу за 16 років. При цьому 64% росіян вважає, що справи в країні йдуть у правильному напрямі. Переважна більшість росіян як і раніше підтримує рішення керівництва Росії про анексію Криму. І взагалі російське населення налаштоване агресивно: 46% не відчувають особливих побоювань, що збройний конфлікт на сході України за участю громадян РФ може перерости у війну між Росією та Україною. При цьому 75% росіян допускають, що збройний конфлікт між Росією і Україною може навіть перерости у світову війну.

Інфантильність російського населення просто зашкалює: 74% з опитаних вважають ймовірним, що в разі війни з Заходом президент РФ Путін дасть наказ першим застосувати ядерну зброю; 50% схвалюють готовність Путіна почати ядерну війну; 33% упевнені, що в разі війни між Росією і США або країнами НАТО переможцем вийде Росія; і тільки 5% вірять у перемогу США або сил НАТО. Більшість росіян переконана, що для Росії важливіший порядок, ніж демократія, а 57% відмовляються вважати Сталіна державним злочинцем. Одним словом — психологія орди. При тому, що Путін до місця і не до місця запевнює у своїх симпатіях до українців, населення Росії чудово розуміє, що він ненавидить Україну, а тому 59% опитаних «Левада-Центром» заявили, що вони негативно ставляться до України. Недружелюбне ставлення відчувають 59% і до Європейського Союзу. Найбільшими ворогами росіяни вважають США, Україну, Латвію, Литву, Польщу і Великобританію [5].

Зрозуміти причини такої загостреної реакції допоможе аналіз російського суспільства. На думку керівника «Левада-Центру» Льва Гудкова, в Росії після 1991 року відбулася чергова невдала «абортивна модернізація», яка завдала величезної моральної травми російському суспільству. Модернізація не вдалася або була зірвана, що викликало підйом консерватизму в суспільному житті і нарощування агресивності в зовнішній політиці. Причини тому вельми традиційні. В історії Росії й раніше були подібні ситуації — виникали альтернативні варіанти розвитку, з'являлися відповідні люди, здатні реалізувати новачі, хоча їх було явно недостатньо і, як завжди, бракувало демократії (права, свободи, поваги до закону тощо). Тобто, йдеться не про випадкові ексцеси, а про системні кризи Росії останніх півтора століть: «Наслідками потрясіння виявлялася редукція складності соціальної структури, реорганізація за спрощеною схемою, що набувала вигляду «повернення» до «національних традицій», «особливого шляху» Росії. У таких ситуаціях припинялися запозичення більш розвинених, ефективних інституційних і культурних форм, відбувалося «відновлення», «регенерація» набагато більш примітивних або архаїчних, найчастіше навіть варварських за своєю репресивністю і жорстокістю типів соціальної організації» [6].

У різних сегментах російського суспільства постійно виникають і накопичуються ресурси, ідеї і стимули обмеження всевладдя неефективної держави. Однак ці потенційні можливості, по-перше, стерилізують ті, хто володіє монополією на примус. А, по-друге, головна перешкода російській модернізації «полягає в самому типі радянської або пострадянської людини (homo soveticus), у його базовій недовірі до світу, в досвіді пристосування до насильства, які роблять його нездатним до рецепції більш складних моральних уявлень і відносин, а це означає неможливість інституціоналізації, закріплення нових соціальних форм взаємодії. Специфічна нестямність російського суспільства пояснює періодично виникаюче блокування модернізації, придушення функціональних

імперативів, що ведуть до ускладнення структури соціуму» [7].

Із цього не випливає зумовленість «залежності від минулого шляху» як фатальної «долі Росії». Є підстави вважати, що в ослабленому тоталітаризмом пострадянському суспільстві бюрократія володіє значними перевагами перед населенням та умінням, застосовуючи найпростіші політтехнології, ретельно і систематично підтримувати аморфність, неорганізованість ослаблого суспільства. Це і є основним ресурсом відтворення теперішньої соціально-політичної системи.

Внутрішня політика Росії позначається на її політиці щодо України. Щоб не бути запідозреними в упередженості до Росії, звернемося знову до Льва Гудкова. Невдала «абортивна модернізація», на його думку, провокує «домінування масової заздрісної свідомості». У *внутрішній політиці* це спричиняє не просто систематичні зниження колективних уявлень, придушення або стерилізацію найближчих «своїх» в соціальному плані інноваційних і мобільних груп, а й загальну тенденцію до соціально-політичного консерватизму, підтримку центральної влади, що символізує пріоритет колективних значень над індивідуальними та приватними. У *зовнішній політиці* ця соціальна злоба і «заздрість», обурення спрямовані не лише на своїх співвітчизників, а й на інші країни, з якими Росія традиційно міряється, в першу чергу Америку», а іншим прикладом може слугувати «різко негативне ставлення до збіглих від Росії колишніх соцкраїн і республік СРСР» [8].

Україна тут не самотня, а просто виявилася, з одного боку, найослабленішою попереднім кримінальним режимом Януковича, а також найрадикальнішою і послідовнішою у виборі шляху євроінтеграції. А тому у ставленні до України тепер найбільш зримо проявляється загальна тенденція «соціальної заздрості», «тієї своєї спорідненості душ верхів і низів, що утворює морально-політичну єдність останніх років, розуміння і взаємодію, взаємовизнання і солідарність влади і населення» Росії [9].

Найсумніше те, що при владі Януковича російське керівництво незмінно підкреслювало свої симпатії до «братнього українського народу», а вже декілька місяців потому, цей же народ раптом був представлений на Майдані як збіговисько «бандерівців» і «екстремістів». І це в той час, коли український кордон з боку Росії перетинають не просто бандитські формування, а й регулярні частини Збройних Сил РФ, які воюють самі та здійснюють постачання зброї сепаратистам Південного Сходу України.

Громадська думка Росії сприймає таке як належне, не відчуваючи за собою ніякої відповідальності за скоєне. І, що особливо важливо є стійкою тенденцією суспільно-політичного життя Російської Федерації: «Населення Росії в абсолютній більшості своїй вважає, що воно не може, а тому й не повинно відповідати або навіть думати про свою участь у колективних злочинах. Відсутність моралі або, точніше, моральна неспроможність російського суспільства стають передумовами репродукції репресивних інститутів і самої людини — мстиво-агресивної, скрив-

дженої, заздрісної, і, разом з тим, лукавої і пластичної» [10].

Дивлячись на все, що відбувається, громадяни України розуміють, що фактор Росії буде присутній в суспільному житті завжди — сусідів не вибирають. А тому наше ставлення до Росії та політика щодо неї мають бути адекватними викликам часу. Як зазначив в інавгураційній промові Президент України Петро Порошенко, «всенародні вибори Президента поставили жирний хрест на міфі про нібито нелегітимність київської влади. Цей міф посяяний і вирощений російською пропагандою і кланом Януковича, який зрадив Донбас і пограбував його ще більшою мірою, ніж всю країну». Але народ повстав, а переможна Революція Гідності змінила не тільки владу — іншою зробилася країна, іншими стали люди. А тому «прийшов час невідворотних позитивних змін. Щоб ввести їх, нам необхідний насамперед мир, безпека та єдність». Завдання це першорядної важливості: «Громадяни України не зможуть відчувати блага миру і безпеки, доки ми не врегулюємо наші відносини з Росією» [11].

Реалізацію наміченого курсу на нормалізацію відносин з Росією важко уявити без належного пояснення громадянам України сутності запланованих суспільних перетворень і кроків з їх реалізації. Сила прихильників модернізації України на шляху до євроінтеграції полягає не тільки у глибокому опрацюванні плану реформ, а й у техніці його популяризації — гранично демократичної за суттю і формою, без чого не досягти широкого суспільного консенсусу щодо необхідності вмонтування української економіки у світове господарство.

Існують різні погляди щодо популяризації курсу реформ, схвалення його громадянським суспільством, великим капіталом і передусім — середнім класом. По-своєму правий лауреат Нобелівської премії Пол Кругман, який наполягає на радикальних заходах, що не завжди знаходять відгук серед населення: якщо хочеш зробити людям добре — не треба жаліти їх і діяти напівзаходами. Треба придумувати і прагнути, намагатися робити правильні, а не тільки моральні речі [12].

Не можна не погодитися і з Фернандо Енріке Кордосу, блискучим бразильським інтелектуалом, автором понад 20 книг, який на посту президента країни (1994—2002 рр.) вивів свою країну в розряд напівпериферії капіталістичної світ-системи, змусивши світ говорити про «бразильську модель». Для свого бачення проблеми він знайшов такі слова: «Свого часу мені довелося довго переконувати колеґ-економістів у правильності мого рішення. Багато хто з них вважав його згубним і говорили, що не можна змусити народ свідомо вдатися до непопулярних заходів, неможливо розтлумачити суть складної і комплексної реформи для більшості населення. Але я наполіг на своєму і не помилився. Метод, який ми застосували, я називаю «демократичною педагогікою» і по сьогодні вірю в його ефективність. Виключно важливо не боїтися знову і знову пояснювати народові свою політику... Це, зрозуміло, нелегко зробити, але ніколи не можна залишати спроби залучити виборця на свою

сторону. Сам я залишаюся послідовним демократом і не сумніваюся: якщо ви готові надавати своєму народові всіляку інформацію і переконувати його у своїй правоті всіма доступними вам методами, до вас рано чи пізно прийде успіх. Якщо ж ви вважаєте, що люди не здатні зрозуміти вас і ними слід маніпулювати заради прийняття правильних рішень, то це — початок великих неприємностей. Та ви й не доб'єтесь нічого такими методами — звичайно, якщо ми говоримо про відкрите суспільство» [13].

На жаль, ми часто не використовуємо знання, якими володіємо, оскільки занадто багато людей, наділених владою — політики, чиновники, а також більш численний клас тих, що говорять і пишуть, формуючи громадську думку — з різних причин воліють забути уроки історії. А тим більше вмудряються ігнорувати і висновки кількох поколінь істориків, економістів, соціологів, політологів, намагаючись замінити знання, що далися великими труднощами, ідеологічно і політично зручними упередженнями. Подібні бар'єри треба долати. А це є обов'язком науковців і освітян, всіх тих, хто має вплив на громадськість, задля усвідомлення громадянами України себе українською нацією, впевненою в європейському виборі.

Література

1. Президент України затвердив стратегію національної безпеки України. — Доступно: <http://fakty.ua/print/200382>.
2. Прес-секретар Обама: США не готові воювати заради України. — Доступно: <http://fakty.ua/print/200384>.

3. Путін: у Росії немає і не може бути агресивних планів. — Доступно:

<http://ua.krymr.com/archive/news-uk/20150201/16928/16928.html?id=27093299>

4. Андрій Ілларіонов: В. В.Путін за фактом заявив про новий етап війни з Україною. — Доступно:

http://joinfo.ua/politic/1100777_Andrey-Ilarionov-VV-Putin-faktu-zayavil-novom.html

5. Соцопитування: Рейтинг Путіна виріс до 89%. — Доступно:

<https://www.rbc.ua/rus/news/rejting-odobreniya-putina-rf-dostig-1435145089.html>

6. Гудков Л. Д. Абортивна модернізація. / Л. Д. Гудков. — М. : Російська політична енциклопедія (РОССАЕН), 2011. — С. 5.

7. Там же. — С. 7.

8. Там же. — С. 9.

9. Там же.

10. Там же. — С. 12.

11. Інавгураційна промова президента Порошенка: повний текст — 112.ua — Версія для друку — 112.ua. Доступно:

<http://112.ua/article/print/glavnye-novosti/inauguracionnaja-rech-presidenta-poroshenko-polnyy-tekst-72737.html>

12. Пол Кругман. Вихід із кризи є! Кругман П. — Доступно:

http://thelib.ru/books/pol_krugman/vyhod_iz_krizisa_est-read.html

13. Кордосу Ф. Е. «Тільки демократія може вкоротити ринок» / Ф. Е. Кордосу. — Доступно:

http://www.globalaffairs.ru/print/number/n_5756

УДК 327.88 (470+571)

Ткаченко Василь Миколайович «Росія: ідентичність агресора»

Глава з монографії

«ПУТІНІЗМ»: ШОВІНІЗМ ПОСТРАДЯНСЬКОГО РЕВАНШУ

И сюда нас, думаю,
Завела не стратегия даже,
Но жажда братства:
Лучше в чужие встрывать дела,
Когда в своих нам не разобратся.
Иосиф Бродский

16 червня 2014 року в Центрі Вільсона (США) відбулася конференція «Взаємна безпека під питанням? Росія, Захід і архітектура європейської безпеки». У виступі на ній З. Бжезінський охарактеризував українську кризу як «симптом серйозної проблеми: прояв політики, упакованої всередині більш масштабної філософської концепції» сучасної путінської Росії. На його думку, «розв'я-

зати цю проблему буде вкрай важко», тому що «багато залежить ще й від того, чи стане Україна симптомом успіху або краху путінського світогляду. Інакше кажучи, ставки високі» [1]. Агресію Росії щодо України З. Бжезінський розглядає як «пробний камінь», на якому буде засвідчений «успіх або крах путінського режиму».

Виступ В. Бжезінського продовжив ширший дискурс, що розгорнувся у світі, насамперед у Росії, навколо проблеми ідентичності сучасного путінського режиму, еволюції цієї ідентичності агресора. Зокрема, Бжезінський апелював до статті І. Зевельова, центральна думка якої полягає в тому, що до весни 2014 року російські дискусії про національну ідентичність, у т. ч. «русский мир», мали більш абстрактний характер, «мало стикалися з порядком денним у галузі зовнішньої політики і безпеки. Революція в Україні перевела ці